Kitba ta' Noel Muscat

Ġesù Kristu Omileta

L-istudji li saru dwar il-persuna storika ta' Ġesù ta' Nażaret, dwar il-kliem u l-għemil tiegħu, jgħinu biex wieħed jipprova jifhem il-ħidma omiletika ta' Ġesù. Meta ngħidu ħidma omiletika nifhmu azzjoni ta' xandir tal-bxara t-tajba li hi distinta mill-predikazzjoni ta' Ġesù. Jeħtieġ li naraw kif l-Evanġelji jattribwixxu għal Ġesù attività ta' natura omiletika. Hu diffiċli ħafna li nippretendu li fl-Evanġelju nsibu mudelli ta' omeliji li għamel Ġesù fil-ministeru messjaniku tiegħu. Fi kliem ieħor, ma jistax ikun nippretendu li fl-Evanġelji se nsibu l-kliem eżatt li bih Ġesù inqeda biex għamel omeliji fis-sens eżatt tal-kelma griega *homilein* (tiddjaloga, titkellem ma' xi ħadd, tagħmel diskors). Minkejja kollox, fost il-materjal letterarju ta' l-Evanġelji li fih jidwu ċertament il-kliem ta' Ġesù storiku, nistgħu nidentifikaw xi kontenuti omiletiċi.

Għidna li l-omiletika hi distinta mill-predikazzjoni. Dan hu fattur importanti, għaliex filwaqt li, bil-kelma "predikazzjoni" nifhmu kull tip ta' xandir tal-Kelma ta' Alla, f'kull kuntest, żmien, kultura u ambjent, bil-kelma "omelija" nifhmu x-xandir tal-bxara t-tajba fil-kuntest ċelebrattiv liturġiku (fis-sens kristjan) u sinagogali (fis-sens lhudi). Għaldaqstant irridu nfittxu l-intenzjoni ta' Ġesù bħala bniedem storiku, li jrid jgħaddi tagħlim marbut essenzjalment mal-kult sinagogali. Dan nindunaw bih permezz ta' l-użu ta' verbi bħal "tgħallem" (*didasko*), "ixxandar" (*kerysso*), "tevanġelizza" (*euanghelizo*), u ta' riferimenti espliċiti għas-"sinagoga" u għall-jum tas-"Sibt". Hu għalhekk importanti, li qabel ma nitkellmu dwar Ġesù bħala omileta, naraw il-kuntest lhudi li fih Hu kien jgħallem fl-ambjent liturġiku-sinagogali.

Ġesù u l-omelija fis-sinagoga Lhudija

Ix-xhieda ta' Filone ta' Lixandra tagħtina ħjiel dwar kif setgħet kienet tkun magħmula ċ-ċelebrazzjoni sinagogali u l-qagħda ta' l-omelija fil-kuntest ta' din iċ-ċelebrazzjoni fl-ewwel sekli ta' l-era kristjana. B'dan il-mod inkunu nistgħu nifhmu xi ftit l-ambjent li fih Ġesù seta' wettaq l-attività omiletika tiegħu.

Il-liturġija sinagogali kienet issir filgħodu tas-Sibt. Kienet tibda billi kulħadd preżenti fis-sinagoga kien idur iħares lejn id-direzzjoni tal-bieb tas-sinagoga, li dejjem kien iħares lejn Ġerusalem (ara Mt 6,5; Mk 11,25; Lq 18,11). F'dak il-ħin kienet tingħad b'mod solenni l-istqarrija tal-fidi Lhudija, Shemà Israel ("Isma' Israel" Dt 6,4-9). Din kienet tiġi mxandra mis-

saliah, li kien ikun membru tal-ġemgħa li jkun ġie magħżul apposta mir-*rosh hakkenesth*, jew kap tas-sinagoga. Għal din l-istqarrija ta' fidi kulħadd kien iwieġeb Amen.

Wara dan il-kap tas-sinagoga kien jagħżel lettur. Sadanittant il-*hazzan*, jew il-qaddej (ara Lq 4,20) kien joffri r-romblu li minnu kien isir il-qari (ara Lq 4,16). Hu diffiċli nkunu nafu jekk kienetx diġà daħlet id-drawwa li diversi letturi jaqraw ftit vrus wieħed wara l-ieħor, bil-barka fil-bidu u fit-tmiem ta' kull qari, inkella jekk lettur wieħed kienx jaqra kollox, kif jidher li kienet id-drawwa fost il-Lhud tad-djaspora. Importanti kien, iżda, li xi ħadd jittraduċi l-qari, għax il-Kelma ta' Alla kienet tinqara bil-Lhudi, li ħafna nies ma kienux jafuh. Kien meħtieġ li t-tradut-tur, jew *meturgeman*, jaqleb il-kliem mit-test Lhudi għall-ilsien tal-poplu, li kien l-Aramajk. Xhieda ta' dan insibuha ċara fil-Ktieb ta' Neħemija 8,8, fejn jingħad li l-qari tal-ktieb tal-liġi ta' Alla kien jiġi segwit minn spjegazzjoni biex in-nies jifhmu l-qari. Mela spjegazzjoni mhux fis-sens ordinarju ta' kumment fuq il-kelma, imma fis-sens ta' traduzzjoni tal-kelma, li setgħet ukoll tieħu għamla ta' kummentarju.

Il-qari mill-Iskrittura kien isir f'żewġ mumenti. L-ewwel qari kien ikun silta mit-Torah, jew liġi ta' Alla, l-ewwel ħames kotba tal-Bibbja, jew Pentatewku. Din is-silta kienet tissejjaħ *parashah*. Warajha kienet tinqara silta mill-Kotba tal-Profeti, u din kienet tissejjaħ *haftara*. L-eqdem xhieda u l-aktar waħda żgura ta' dan il-qari doppju nsibuha f'Atti 13,15, fejn fis-sinagoga ta' Antjokja ta' Pisidja, "wara l-qari tal-Liġi u tal-Profeti", Pawlu u Barnaba jiġu mistiedna mill-kapi tas-sinagoga biex jgħidu kliem ta' tħeġġiġ lill-poplu (appuntu, biex jagħmlu omelija).

Filwaqt li l-qari tat-Torah kien isegwi dik li llum insejħulha *lectio continua*, jiġifieri siltiet li kienu jkomplu waħda wara l-oħra kull ġimgħa, il-qari mill-Profeti ma kienx isegwi l-istess ordni. Ma nafux jekk dan it-tieni qari, il-*haftara*, billi ma kienx fiss, setax jiġi magħżul mill-qarrej u jekk din kienetx drawwa stabilita. Fil-bidu tal-kristjaneżimu, fil-liturġija sinagogali, kien hemm ċiklu għall-ewwel qari (*parashah*) li kien magħmul minn 154 silta (għal perjodu ta' tliet snin), jew minn 175 silta (għal perjodu ta' tliet snin u nofs).

Wara l-qari tal-Liġi u tal-Profeti, il-kap tas-sinagoga kien jaħtar lil xi ħadd minn dawk preżenti biex jagħmel id-*derasha*, appuntu l-omelija. Dak kien jiżviluppa t-temi tas-siltiet bibliċi li jkunu inqraw billi jibqa' bilqiegħda (ara Lq 4,20). Wara l-omelija kienet tingħata l-barka minn xi qassis, jekk dan kien ikun preżenti. Jekk ma kienx ikun hemm qassis il-barka kienet tiġi reċitata mill-*hazzan*, jew qaddej tas-sinagoga.

L-omelija sinagogali kellha introduzzjoni (*petihah*), li kienet tista' tit-qjies bħala omelija ċkejkna fil-kuntest ta' l-istess omelija. Kellha wkoll konklużjoni (*hatimah*). Il-ftuħ ta' l-omelija seta' jkollu forom diversi. Metodu komuni kien dak tal-ftuħ sempliċi, li kien jikkonsisti filli min jagħmel l-omelija jibda billi jikkwota silta biblika li, diversi drabi, kienet tkun differenti minn dawk li nkunu nqraw fil-*parashah* u fl-*haftarah*. Metodu ieħor kif kienet tibda l-omelija kien dak magħruf bħala *yelammedenu*, jew "jgħallimna", li kien jikkonsisti billi l-omileta jibda bil-kelmiet: "Jalla l-imgħallem tagħna jgħallimna...". L-aħħar metodu kien dak li wieħed jibda l-omelija billi jlissen kliem ta' barka li fih kien jiġbor silta biblika li tkun kapaċi li tifforma t-tema ta' l-omelija. Il-konklużjoni ta' l-omelija ġeneralment kien ikollha kliem ta' faraġ u kienet tistieden għall-attenzjoni għall-aħħar żminijiet. Fuq kollox kienet tinsisti dwar it-tama fil-Messija u fid-dinja li għad trid tiġi.

L-istudju dwar l-omeliji ta' Ġesù fil-liturġiji sinagogali jista' jsir fuq żewġ

livelli: fuq il-livell ta' Ġesù storiku u fuq dak tar-redazzjoni ta' l-Evanġelji. Qabel ma naraw dan id-diskors fuq il-livell ta' Ġesù storiku, u l-kliem li Hu seta' qal u li nsibuhom fl-Evanġelji, naraw il-livell redazzjonali. B'dan nifhmu żewġ omeliji li Ġesù għamel fis-sinagoga, skond l-evanġelisti Luqa u Ġwanni. Is-siltiet li sejrin naraw huma dawk ta' Lk 4,17-27 (Ġesù fis-sinagoga ta' Nażaret) u Ġw 6,25-59 (id-diskors ewkaristiku ta' Ġesù fis-sinagoga ta' Kafarnahum).

Fil-każ ta' Ġw 6,25-59 ma tantx insibu dettalji, għalkemm is-silta hi kummentarju twil dwar ir-riflessjoni li Ġesù jagħmel fuq it-tema tal-manna-ħobż li jinżel mis-sema, li l-Missier jagħti lill-bnedmin biex ikollhom il-ħajja ta' dejjem. F'Ġw 6,59 jingħad espliċitament li Ġesù għallem dan kollu "fis-sinagoga ta' Kafarnahum". Ninnutaw żewġ kelmiet importanti, jiġifieri "tagħlim" (*didasko*) waqt iċ-ċelebrazzjoni tas-Sibt fis-"sinagoga" (*synagogê*). Il-kontenut omiletiku ta' Ġesù jinsab x'aktarx fl-ewwel taqsima tas-silta, jiġifieri f'Ġw 6,25-51. Il-*parashah* x'aktarx kienet tikkonsisti fir-rakkont tal-manna mill-Ktieb ta' l-Eżodu 16, filwaqt li l-*petitah* setgħet kienet is-Salm 78,24: "xita ta' manna bagħatilhom x'jieklu, tahom il-qamħ mis-sema". It-tieni taqsima (Ġw 6,52-58) għandha x'taqsam ma' djalogu bejn Ġesù u l-Lhud dwar il-ħobż ħaj li jinżel mis-sema. Din tista' tirreferi għal mument ieħor importanti tal-laqgħat sinagogali ta' jum is-Sibt, jiġifieri l-laqgħa ta' tagħlim li kienet issir is-Sibt wara nofs in-nhar f'ambjent qrib l-ambjent tat-talb tas-sinagoga proprja. F'Kafarnahum hemm eżempju tajjeb ta' dan l-ambjent maġenb is-sinagoga prinċipali.

Jidher li hi aktar ġara s-silta minn San Luqa (Lq 4,17-27). Għalkemm qasira, is-silta ta' Luqa toffrilna elementi importanti tal-liturġija sinagogali: l-episodju jseħħ fil-jum tas-Sibt, fis-sinagoga ta' Nażaret. Lil Ġesù joffrulu r-romblu tal-Profeta Isaija, u Hu jikkumenta s-silta ta' Is 61,1-2, li x'aktarx kienet il-haftara ta' dak is-Sibt. Interessanti li wieħed jinnota li, qabel ma jintroduċi l-episodju ta' Nażaret, Luqa jippreżenta sommarju ċkejken dwar il-predikazzjoni ta' Ġesù fis-sinagogi: "Kien jgħallem fis-sinagogi tagħhom u kulħadd kien ifaħħru ħafna" (Lq 4,15). Dan it-tip ta' sommarju jinsab f'diversi siltiet evanġeliċi oħrajn. Hekk nafu li Ġesù kien "jgħallem" (*didasko*) fis-sinagogi (Lq 4,15; Ġw 6,59; 18,20), fil-jum tas-Sibt (Mk 1,21; Lq 4,31; Mk 6,2; Mt 13,54; Lq 4,16; Lq 6,6; Mt 12,9; Mk 3,1; Lq 13,10). Ġesù kien ukoll "ixandar" (*kerysso*) fis-sinagogi (Mt 4,23; Mk 1,39; Lq 4,44; Mt 9,35) il-bxara t-tajba tas-Saltna (ara R. De Zan, *"Nuovo Testamento", Dizionario di Omiletica*, Elle Di Ci - Velar, Torino 1998, 1004-1012).

L-azzjoni omiletika ta' Ġesù

Jekk nagħmlu studju ta' xi sommarji evanġeliċi, nistgħu nintebħu b'elementi li huma biżżejjed biex fihom nitkellmu dwar ħidma omiletika li Ġesù kien iwettaq ta' spiss fis-sinagogi. Hekk f'Mk 6,2: "F'jum is-Sibt beda jgħallem fis-sinagoga", għandna indikazzjoni ċara ta' l-attività omiletika ta' Ġesù fis-sinagogi tal-Lhud. L-istess jingħad f'Lk 4,16-21, fejn naqraw li Ġesù "mar Nażaret fejn kien trabba, u daħal, kif soltu kien jagħmel, fis-sinagoga f'jum is-Sibt u qam biex jaqra". Mhux biss, imma Luqa jagħti wkoll it-test li Ġesù qara (Is 61,1-2) u l-omelija li Hu għamel fil-qosor (Lq 4,21: "Illum seħħet din il-kitba li intom smajtu b'widnejkom"). L-espressjoni ta' San Mark hi magħmula mill-kliem importanti "tgħallem" (*didasko*), "Sibt" (*sabbaton*) u "sinagoga" (*synagogê*). Fi kliem ieħor, jinteressana hawnhekk li naraw kif Ġesù storiku, bħala bniedem, bħala rabbi Lhudi, mgħallem u mħarreġ fil-Kotba Mqaddsa, kien jaqdi l-ministeru tiegħu ta' omileta waqt iċ-ċelebrazzjoni

sinagogali. Sommarji oħrajn li fihom dawn l-istess tliet kelmiet huma Mk 1,21; 6,2; Lq 6,6; 3,10. Mt 13,54 jgħid: "ġie f'artu u kien jgħallem fis-sinagoga tagħhom..." Hawnhekk l-elementi huma tnejn: "jgħallem" (*didasko*) u "sinagoga" (*synagogê*). Is-sommarji li fihom dawn iż-żewġ kelmiet jinkludu Mt 4,23; 9,35; 13,54; Lq 4,15; _w 6,59; 18,20. F'żewġ siltiet minn San Mattew (4,23 u 9,35) insibu wkoll li immedjatament wara l-azzjoni liturġika (omelija) ta' Ġesù, is-sommarju dejjem għandu espressjoni fissa: ("u kien ixandar l-bxara t-tajba tas-saltna u jfejjaq kull xorta ta' mard fil-poplu"). F'dan il-każ għandna l-verb "ixandar" (*kerysso*). Fil-każ ta' Lq 8,1, imbagħad, niltaqgħu mal-verb "tevanġelizza" (*euanghelizomai*).

Hekk nistgħu ninnutaw li l-interventi omiletiċi ta' Ġesù l-aktar fl-ewwel parti ta' l-apostolat tiegħu fil-Galilija, huma numerużi. Dak li jinteressana hu li, fl-Evanġelji sinottiċi, il-verb "tgħallem" (*didasko*) jidher li hu marbut b'mod intimu max-xandira tal-kelma liturġika ta' Ġesù fil-kuntest taċ-ċelebrazzjoni sinagogali fil-jum tas-Sibt. L-istess nistgħu ngħidu għall-verbi "ixxandar" (*kerysso*) u "tevanġelizza" (*euanghelizomai*). Hekk mela, fil-kuntest ta' dawn il-verbi bibliċi, l-azzjoni omiletika ta' Ġesù fil-kuntest sinagogali tista' tiġi deskritta bħala "tagħlim", "xandir", "evanġelizzazzjoni". Fuq kollox, ta' min josserva li, f'xi wħud missommarji jingħad b'mod espliċitu li l-kontenut ta' l-omelija ta' Ġesù jikkonsisti fix-xandir tas-Saltna ta' Alla, u li

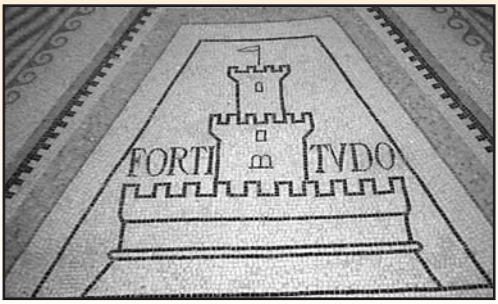

dan ix-xandir ta' spiss jiġi akkumpanjat mill-mirakli tal-fejqan.

Hu diffiċli li nindikaw b'ċertezza liema huma dawk is-siltiet evanġeliċi li jagħtuna frammenti ta' omeliji ta' Ġesù. Dan għaliex, kif hu magħruf fl-istudji bibliċi, hu diffiċli ħafna li wieħed jagħmel distinzjoni bejn dawk li jissejħu *ipsissima verba* (il-kliem innifsu), *ipsissima vox* (il-leħen innifsu), u *ipsissimus sensus* (is-sens innifsu) tal-kliem ta' Ġesù. Fuq kollox, ma nafux liema kienu s-siltiet li kienu jintużaw fil-kult sinagogali ta' żmien Ġesù. Minn xi studji analitiċi, iżda, jirriżulta, li ninsabu fi grad li nidentifikaw xi siltiet evanġeliċi li fihom frammenti omiletiċi ta' Ġesù. Fost dawn insemmu: Mt 5,20-37.38-42.43-47; Mt 18,12-14; Lq 15,4-7; Mt 19,3-9; Mk 10,2-12; Mt 11,25. Fid-diskors tal-muntanja, skond il-verżjoni ta' San Mattew, nistgħu nidentifikaw almenu tliet siltiet li fihom elementi omiletiċi ta' Ġesù: Mt 5,20-37; 38-42; 43-47. Meta l-Mulej jitkellem f'Mt 5,20-37 rigward "il-Liġi u l-Profeti", hu x'aktarx qiegħed jirreferi għas-siltiet tal-Liġi u tal-Profeti li kienu għadhom kemm inqraw fiċ-ċelebrazzjoni sinagogali. Dan hu mod ċar li jurina kif din is-silta omiletika tidħol fil-kuntest oriġinali tal-liturġija sinagogali.

Għalkemm, kif rajna, l-Evanġelji ma jipprovdux testi twal u ċari li nistgħu inqisuhom bħala omeliji li Ġesù għamel fis-sinagogi tal-Lhud, imma jipprovdu diversi elementi li jgħinuna nifhmu l-kontenuti u l-messaġġi li ried jagħti l-Mulej fit-tagħlim djaloġiku tiegħu. L-għarfien ta' l-ambjent bibliku tal-liturġija sinagogali fl-I seklu ta' l-era kristjana hu naturalment importanti biex ikollha ideja aktar ġara ta' l-istil partikulari li l-Mulej kien juża, u jipprovdi għajnuna lilna biex nagħrfu nibnu l-ministeru omiletiku tagħna fuq il-mudell li jagħtina Ġesù Kristu, Omileta tal-miġja tas-Saltna ta' Alla, imwettqa bil-kelma u bl-għemil ta' qawwa tiegħu.